

Maria Michłowicz

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej

O wybranych wymiarach egzaminu gimnazjalnego w części humanistycznej

Wstęp

Żyjemy w świecie, który nieustannie się zmienia i przeobraża, staramy się wszystko dostosowywać do swoich potrzeb i oczekiwań, a zmiany dokonujące się na wszystkich etapach edukacji, zaczynając od szkoły podstawowej, a kończąc na szkolnictwie wyższym, potwierdzają potrzebę poszukiwań nowego sposobu myślenia na temat zagadnień związanych z jakością kształcenia. Zakres wiedzy i umiejętności badanych w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego z języka polskiego ewoluował w czasie. Zmianom podlegała również budowa formalna arkuszy egzaminacyjnych i koncepcja zapisów kryteriów oceny poszczególnych zadań, w tym form wypowiedzi zapisanych jako obowiązkowe w kolejnych podstawach programowych dla gimnazjum. W latach 2001–2009 odnoszono się do standardów wymagań¹ będących podstawą przeprowadzania egzaminów. Standardy² były zgodne z *Podstawą programową kształcenia ogólnego*³. Natomiast od 2009 roku punktem odniesienia dla konstruktorów zadań egzaminacyjnych stał się jeden obowiązujący dokument, opisujący wiedzę i umiejętności uczniów na kolejnych etapach kształcenia, czyli *Podstawa programowa kształcenia ogólnego z 2009 roku*⁴. W 2012 roku wprowadzono nową formułę egzaminu gimnazjalnego składającą się z dwóch zakresów: języka polskiego oraz historii i wiedzy o społeczeństwie. Dodatkowo od strony formalnej wprowadzono różnorodne formy zadań zamkniętych, co zapowiadało złamanie schematów myślowych, oraz ograniczono liczbę zadań otwartych do jednego zadania argumentacyjnego i jednego wypracowania.

¹ Standardy zostały określone w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 lutego 2000 r. w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów*. W standardach zakresu humanistycznego od ucznia oczekiwano odbioru tekstów kultury i tworzenia własnego tekstu.

² Standardy obejmują wiedzę (w części humanistycznej) i umiejętności z zakresu języka polskiego, historii, wiedzy o społeczeństwie, sztuki i wybranych ścieżek edukacyjnych (filozoficznej, czytelniczej i medialnej, regionalnej, dziedzictwa kulturowego w regionie, europejskiej, kultury polskiej na tle tradycji śródziemnomorskiej).

³ Standardy opracowano zgodnie z *Podstawą programową kształcenia ogólnego*, zawartą w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r.

⁴ *Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum z komentarzami*. Tom 2, Warszawa 2009.

Natomiast w roku 2017 w związku z reformą szkolnictwa i wygaszaniem gimnazjów⁵ wprowadzono nową podstawę programową dla ośmioletniej szkoły podstawowej⁶. **Nowe konteksty rodzą nowe oczekiwania, zatem warto zadać pytanie o to, czy wcześniejsze materiały egzaminacyjne⁷ mogą być współcześnie użyteczne.**

Motyw przewodni

Jednym z istotnych wymiarów egzaminu gimnazjalnego do 2009 roku było skoncentrowanie zadań egzaminacyjnych wokół jednego motywu przewodniego. Było to możliwe dzięki międzyprzedmiotowemu charakterowi egzaminu, który zwracał uwagę na złożoność otaczającej ucznia rzeczywistości. Twórcy zadań egzaminacyjnych, proponując uczniom spotkanie z różnorodnymi tekstami kultury, dbali o ich spójność z konkretnym motywem przewodnim zaproponowanym w danym arkuszu egzaminacyjnym. Teksty zamieszczone w arkuszu korespondowały ze sobą, uzupełniając wzajemnie treści występujące w literaturze, historii, sztuce i publicystyce. Taki układ materiału pozwalał na odkrywanie przez zdającego zależności między zjawiskami kulturowymi, scharakteryzowanie ich, formułowanie wniosków dotyczących między innymi różnic i podobieństw w sposobach przedstawiania rzeczywistości oraz różnych stanowisk na temat zasygnalizowanego w motywie przewodnim zagadnienia. Układ zadań w arkuszu egzaminacyjnym prowadził od analizy związanej z odbiorem tekstów kultury do syntezy umiejętności oraz informacji uzyskanych zarówno podczas pracy z arkuszem, jak i odwołania się do doświadczenia i wiedzy zdobytej w trakcie całej edukacji. Podczas rozwiązywania zadań zamkniętych i udzielania odpowiedzi na zadania otwarte uczeń znajdował się w sytuacji wymagającej odwołania się do różnych umiejętności. Dzięki temu zasygnalizowane poprzez motyw przewodni zagadnienia ukazywały się zdającemu w coraz to innym świetle. Rozwiązanie konkretnego zadania niesło za sobą nowe informacje, które pobudzały gimnazjalistę do refleksji i stanowiły podstawę do przedstawienia własnych poglądów lub sposobu opisu rzeczywistości. Następnie własne przemyślenia gimnazjalista przedstawiał w zadaniach rozszerzonej odpowiedzi. Realizacja tematu wypracowania przez ucznia, w zależności od tematu zawartego w poleceniu, mogła mieć charakter głosu w dyskusji na temat związany z motywem przewodnim, czyli na przykład przyjąć formę rozprawki. W zapisach standardów wymagań egzaminacyjnych znalazły się także inne formy wypowiedzi, które pozwalały młodemu człowiekowi zaprezentować swój sposób postrzegania rzeczywistości i wykazać się kreatywnością, jak na przykład opowiadanie, opis, czy charakterystyka.

⁵ W kwietniu 2019 roku odbył się ostatni egzamin gimnazjalny.

⁶ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz.U. z 2017 r. poz. 356).

⁷ Materiały egzaminacyjne rozumiane jako zapisy (przykłady zadań, zapisy zasad oceniania, materiały dydaktyczne).

W tabeli 1 przedstawiono listę motywów przewodnich, ograniczoną w artykule do wersji standardowej arkusza A1⁸, które pojawiły się w materiałach egzaminacyjnych do 2009 roku.

Tabela 1. Lista motywów przewodnich

Lp.	Temat przewodni arkusza egzaminacyjnego	Zastosowanie arkusza
1	<i>Wehikułem czasu po świecie starożytnym</i>	Informator 2000
2	<i>W kręgu rycerstwa i rycerskości</i>	Informator 2000
3	<i>Żeglarze</i>	Próba 2001
4	<i>Cywilizacja</i>	Szkolenia 2002
5	<i>Lądy archeologów</i>	Egzamin 2002
6	<i>W teatrze świata</i>	Egzamin 2003
7	<i>Moda ma swoją historię</i>	Egzamin 2004
8	<i>Plemiona Europy</i>	Egzamin 2005
9	<i>I śmiech niekiedy może być nauką</i>	Egzamin 2006
10	<i>Magia ogrodów</i>	Egzamin 2007
11	<i>Dorastanie</i>	Egzamin 2008
12	<i>Podróż niejedno ma imię...</i>	Egzamin 2009

Należy podkreślić, że układ zadań w arkuszu egzaminacyjnym spięty motywem przewodnim, wpisującym się w krąg obecnych w kulturze tematów, motywów lub rozwiązań kompozycyjnych, prowadził ucznia od zdobywania informacji na temat określonych zagadnień, umożliwiając ich analizę, dostrzeżenie zależności między obserwowanymi zjawiskami, aż do wyrażenia własnych spostrzeżeń. Paralelny opis wymagań egzaminacyjnych odnajdujemy w zapisach w *Informatorze o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego od roku szkolnego 2018/2019*, gdzie czytamy: „W zadaniach egzaminacyjnych szczególnie nacisk zostanie położony na sprawdzanie umiejętności związanych z argumentowaniem, wnioskowaniem, formułowaniem opinii. Udzielenie poprawnej odpowiedzi będzie wymagało również kompetencji literackich (np. rozumienia sensu utworów), kulturowych (np. interpretacji plakatu), językowych (np. świadomego korzystania z różnych środków językowych)”⁹.

W poszukiwaniu treści i formy

Drugim istotnym wymiarem egzaminu gimnazjalnego do 2012 roku było zamieszczanie w arkuszu egzaminacyjnym zadań otwartych krótkiej i rozszerzonej odpowiedzi wymagających tworzenia własnego tekstu. W tabeli 2 przedstawiono przyporządkowanie liczby punktów i przypisaną im wagę procentową do obszarów standardów.

⁸ Obok standardowej wersji arkusza A1 funkcjonowały w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego wersje A4, A5, A6 dla uczniów niedowidzących i niewidomych, A7 – dla uczniów słabosłyszących i niesłyszących, A8 – dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną.

⁹ *Informator o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego od roku szkolnego 2018/2019*, s. 5.

Tabela 2. Przyporządkowanie punktów do obszarów standardów

Obszar standardów	Liczba punktów	Waga w %
Czytanie i odbiór tekstów kultury	25	50
Tworzenie własnego tekstu	25	50

Zestawy egzaminacyjne przeznaczone do sprawdzenia opanowania przez uczniów kończących trzecią klasę gimnazjum wiadomości i umiejętności z języka polskiego opisanych w standardach wymagań i podstawie programowej najczęściej zawierały około 30 zadań, w tym zawsze 20 zadań zamkniętych wielokrotnego wyboru. Pozostałe zadania wymagały od uczniów samodzielnego formułowania odpowiedzi. Zadania otwarte sprawdzają kreatywność zdającego, pozwalają na wykazanie się samodzielnością w pracy i na swobodę wypowiedzi. Zatem gimnazjalista, rozwiązując zadania otwarte, sam dobiera skuteczną strategię wykonywania zadań i sposobów prezentacji rozwiązania. Należy podkreślić, że umiejętność skutecznego, stosownego i poprawnego redagowania wypracowań jest przejawem rozwiniętej kompetencji komunikacyjnej ucznia. W zadaniach otwartych uczeń samodzielnie formułuje i zapisuje odpowiedź. Samodzielność w formułowaniu odpowiedzi to zarówno zaleta, jak i wada takich zadań. Zaleta, bo śledząc rozwiązania tych zadań można dostrzec tok rozumowania ucznia, jego inwencję twórczą, operowanie wiedzą. Oprócz wyniku daje się zaobserwować metodę i jej realizację w konkretnym zadaniu. Samodzielność jest także ich wadą, bowiem wielu uczniom sprawia ogromną trudność zredagowanie nawet krótkiej wypowiedzi pisemnej. Z perspektywy egzaminatora ocenianie zadań otwartych jest również trudnym zadaniem. Natomiast punktem wyjścia do konstruowania formy i treści zadań egzaminacyjnych rozszerzonej odpowiedzi stały się przykłady zapisów zamieszczonych w pierwszym informatorze egzaminu gimnazjalnego. Informator o egzaminie gimnazjalnym w 2002 roku zawierał dwa arkusze pokazowe¹⁰: Arkusz nr 1 *Wehikułem czasu po świecie starożytnym* i Arkusz nr 2 *W kręgu rycerstwa i rycerskości*. W tabeli 3 zaprezentowano wykaz tematów wypracowań, które pojawiły się na egzaminie gimnazjalnym do 2009 roku.

Tabela 3. Wykaz tematów wypracowań

Lp.	Temat wypracowania	Zastosowanie arkusza
1	Zadanie 25. (0–20) Rozwiń w 15–20 zdaniach podany poniżej temat. W którym ze światów, starożytnym czy współczesnym, wolałbyś żyć? Uzasadnij swój wybór, wykorzystując znane Ci lektury, wiedzę historyczną i życiowe doświadczenie.	Informator 2000
2	Zadanie 32. (0–20) W formie rozprawki rozwiń podany temat: Kultura rycerska – zaginęła czy przetrwała do czasów współczesnych? Uzasadnij odpowiedź, odwołując się do np. literatury, filmu, życia.	Informator 2000

¹⁰ Informator o egzaminie gimnazjalnym w 2002 r., Warszawa 2000.

Lp.	Temat wypracowania	Zastosowanie arkusza
3	Zadanie 28. (0–17) L. Teliga udowodnił, że: „(...) jeśli się naprawdę czegoś pragnie, jeśli się do tego dąży, laur zwycięzcy musi do nas należeć”. Uzasadnij słuszność tego stwierdzenia, odwołując się do innej, wybitnej postaci współczesnej, historycznej lub literackiej. Praca nie może być krótsza niż połowa wymaganej objętości.	Próba 2001
4	Zadanie 29. (0–17) Napisz rozprawkę, w której ocenisz słuszność słów poety <i>Każda epoka ma swe własne cele. I zapomina o wczorajszych snach</i> (...). W swoich rozważaniach odwołaj się do dwóch, trzech przykładów. Twoja praca nie może być krótsza niż 20 linijek.	Szkolenia 2002
5	Zadanie 29. (0–17) Warto poznawać dorobek naszych przodków. Napisz rozprawkę, w której ustosunkujesz się do tej opinii. Odwołaj się do trzech przykładów osiągnięć cywilizacyjnych (jednego z arkusza i dwóch własnych). Pamiętaj, że Twoja praca zostanie sprawdzona, jeśli będzie zgodna z tematem i zajmie co najmniej połowę wyznaczonego miejsca.	Egzamin 2002
6	Zadanie 31. (0–16) Napisz charakterystykę wybranej postaci literackiej, dowodząc, że warto ją ukazać w teatrze lub filmie. Pamiętaj, że Twoja praca nie powinna być krótsza niż połowa wyznaczonego miejsca.	Egzamin 2003
7	Zadanie 31. (0–16) Napisz rozprawkę na temat: Jeśli nie <i>szata zdobi człowieka</i> , to w czym tkwi jego wartość? W pracy posłuż się przykładami z literatury, historii bądź sztuki. Pamiętaj, że Twoja rozprawka nie powinna być krótsza niż połowa wyznaczonego miejsca.	Egzamin 2004
8	Zadanie 33. (0–15) Napisz list do kolegi z zagranicy, w którym zachęcisz go do zwiedzenia wybranej miejscowości w Polsce. Opisz dokładniej jeden z prezentowanych obiektów. Pamiętaj, że Twoja praca nie powinna być krótsza niż połowa wyznaczonego miejsca.	Egzamin 2005
9	Zadanie 26. (0–16) Napisz rozprawkę, w której uzasadnisz, że śmiech niekiedy może być nauką. Odwołaj się do przykładów z literatury lub filmu, ewentualnie z obu tych dziedzin. Pamiętaj, że Twoja praca nie powinna być krótsza niż połowa wyznaczonego miejsca.	Egzamin 2006
10	Zadanie 30. (0–16) Napisz rozprawkę, w której ustosunkujesz się do stwierdzenia: Świat pozbawiony piękna ogrodów byłby uboższy. W uzasadnieniu posłuż się przykładami (w tym jednym z arkusza) z literatury lub sztuki, ewentualnie z obu tych dziedzin. Pamiętaj, że Twoja praca nie powinna być krótsza niż połowa wyznaczonego miejsca.	Egzamin 2007

Lp.	Temat wypracowania	Zastosowanie arkusza
11	Zadanie 32. (0–16) Napisz charakterystykę wybranego bohatera <i>Szyfówych prac</i> Stefana Żeromskiego albo <i>Kamieni na szaniec</i> Aleksandra Kamińskiego. Wyeksponuj w niej te cechy, które świadczą o dorastaniu charakteryzowanej postaci. Pamiętaj, że Twoja praca nie powinna być krótsza niż połowa wyznaczonego miejsca.	Egzamin 2008
12	Zadanie 29. (0–15) Napisz rozprawkę na temat: <i>Wyprawa, wędrowka, tułaczka... – podróż niejedno ma imię</i> . Uzasadnij trafność podanego stwierdzenia, odwołując się do jednego przykładu z arkusza i co najmniej dwóch przykładów z literatury lub historii, ewentualnie z obu tych dziedzin. Pamiętaj, że Twoja praca nie powinna być krótsza niż połowa wyznaczonego miejsca.	Egzamin 2009

Dominującą formą wypowiedzi badającą umiejętności złożone na egzaminie gimnazjalnym z języka polskiego w latach od 2001 do 2009 była rozprawka. Dwie charakterystyki ukierunkowane na argumentację i list wymagający zachęty to także badanie umiejętności złożonych. Z diagnostycznego punktu widzenia bardzo ważne dla rozwoju i kształcenia umiejętności złożonych jest redagowanie przez uczniów, na każdym etapie kształcenia, wypowiedzi pisemnych w różnych formach gatunkowych. Warto zauważyć, że w 2008 roku uczniowie na egzaminie gimnazjalnym z języka polskiego realizowali charakterystykę wybranego bohatera literackiego, a temat odnosił się do wyboru konkretnych bohaterów literackich z *Szyfówych prac* Stefana Żeromskiego albo *Kamieni na szaniec* Aleksandra Kamińskiego¹¹. Innym warunkiem zawartym w poleceniu było wyeksponowanie w pracy cech, które świadczyły o dorastaniu charakteryzowanej postaci. Temat wypracowania okazał się wymagający dla gimnazjalistów¹². Odwoływanie się do literatury, filmu i życia pozwalało uczniom na zaprezentowanie swojej wiedzy o tekstach kultury, wrażliwości estetycznej, ale także wyrażenie emocji i poparcie swoich wypowiedzi przykładami z własnego doświadczenia. W aktualnych arkuszach przygotowywanych dla uczniów klas ósmych znajdują się propozycje dwóch tematów wypracowań, z których zdający mogą wybrać jeden: temat o charakterze twórczym (np. opowiadanie twórcze) lub temat o charakterze argumentacyjnym (np. rozprawka, przemówienie). Każdy temat będzie wymagał odwołania się do obowiązkowej lektury szkolnej i/lub do utworu bądź utworów samodzielnie wybranych przez ucznia¹³. Toteż znajomość lektur obowiązkowych stała się priorytetem kształcenia literackiego i kulturowego.

W tabeli 4 zaprezentowano kryteria rozprawki, które zamieszczono w Informatorze o egzaminie w 2000 roku¹⁴.

¹¹ W opisywanym zadaniu wybór postaci został ograniczony do bohaterów dwóch lektur obowiązkowych, wskazanych w podstawie programowej dla III etapu edukacji. Realizacja tematu wymagała odpowiedniego odwołania się do wybranej lektury wskazanej w poleceniu.

¹² Poziom wykonania zadania to 43%.

¹³ *Informator o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego od roku szkolnego 2018/2019*, s. 7.

¹⁴ *Informator o egzaminie gimnazjalnym w 2002 r.*, Warszawa 2000.

Tabela 4. Kryteria oceny rozprawki

Zgodność z tematem i jego rozwinięcie	PKT
1. Praca świadczy o zrozumieniu tematu	0-1
2. Tekst jest w pełni zgodny z tematem (ewentualne dygresje są uzasadnione).	0-1
3. Temat został rozwinięty (w ramach określonej koncepcji i jego ujęcia przez ucznia).	0-1
Treść	
4. Dobór przykładów jest trafny i celowy.	0-1
5. Praca świadczy o kulturze humanistycznej autora.	0-1
6. Temat został ujęty w sposób twórczy i oryginalny.	0-1
Forma wypowiedzi	
7. Sformułowanie tezy.	0-1
8. Dobór trafnych argumentów.	0-1
9. Podanie wniosków.	0-1
Kompozycja	
10. Tekst ma kompozycję trójdzielną z zachowaniem właściwych proporcji.	0-1
11. Tekst jest spójny i logicznie zbudowany.	0-1
Język	
12. Składnia i fleksja tekstu jest poprawna (najwyżej jeden błąd nie zakłócający komunikatywności wypowiedzi).	0-1
13. Nie ma rażących błędów leksykalnych i frazeologicznych (dopuszczalny jeden błąd).	
14. Bogactwo słownictwa.	0-1
15. Styl jest poprawny i jasny (dopuszczalny jeden błąd).	0-1
16. Styl jest funkcjonalny (dostosowany do sytuacji komunikacyjnej, tematu, formy wypowiedzi itp.).	0-1
Zapis	
17. Ortografia jest poprawna (najwyżej jeden pierwszorzędny lub dwa drugorzędne błędy ortograficzne).	0-1
18. Interpunkcja jest poprawna (w zdaniach podrzędnie złożonych, w wyrażeniach wtrąconych, przy wyliczaniu).	0-1
19. Układ graficzny jest przejrzysty (akapity).	0-1
20. Czytelne pismo.	0-1
Suma	0-20

Zaprezentowane kryteria rozprawki zawierały 20 punktów, rozkładające się odpowiednio na treść, formę, język i zapis. Analogicznie za napisanie wypracowania ósmoklasista może uzyskać maksymalnie 20 punktów. Świadomość znaczenia rozwiązywania zadań otwartych dla harmonijnego rozwoju uczniów ma odzwierciedlenie w budowie formalnej arkusza egzaminacyjnego również współcześnie. Intencją tę odnajdujemy w zapisach informatora dla klas ósmych. W tabeli 5 zaprezentowano liczbę zadań oraz liczbę punktów możliwych do uzyskania za poszczególne rodzaje zadań w arkuszu egzaminacyjnym dla ósmoklasistów.

Tabela 5. Przyporządkowanie punktów do rodzaju zadań¹⁵

Rodzaj zadań	Liczba zadań	Łączna liczba punktów	Udział w wyniku sumarycznym
Zamknięte	12–17	12–17	ok. 30%
Otwarte	5–9	28–36	ok. 70%
Razem	17–26	40–53	100%

Kształtowanie kompetencji literackich podkreśla fakt zamieszczenia w zasadach oceniania kryterium odwołującego się do kompetencji literackich i kulturowych, gdzie uczeń powinien na przykład wykorzystać znajomość lektury obowiązkowej do realizacji wskazanego tematu i wykazać się poprawnością rzeczową. Wcześniejszy zapis o tym, czy praca świadczy o kulturze humanistycznej autora, potwierdza analogiczny sposób myślenia o zagadnieniu. Zrozumienie tekstów kultury odbywa się na poziomie słów, znaczeń, metafor, obrazowania w konkretnych kontekstach, zatem: „skuteczne użytkowanie języka w odbiorze i w nadawaniu zapewnia harmonijny rozwój osobowości, bo poznanie siebie, świadomość i samokontrola swoich reakcji, uczuć, postaw, zachowań i ich skutków osiąga się wyłącznie przez ich ujętykowanie”¹⁶.

Wymiar dydaktyczny

Każdy egzamin zewnętrzny stanowi bogate źródło informacji na temat poziomu osiągnięć uczniów. W pracowni egzaminu gimnazjalnego w okręgowych komisjach egzaminacyjnych przygotowywano wiele biuletynów o charakterze dydaktycznym¹⁷.

Poniżej zaprezentowano wybrane przykłady zadań i analizy wybranych rozwiązań uczniowskich w kontekście schematów oceniania zadań z języka polskiego. Sposób analizowania wypowiedzi ucznia przez pryzmat realizacji tematu, zagadnień kompozycyjnych, poprawności językowo-stylistycznej oraz ortograficznej i interpunkcyjnej zgodny z egzaminacyjnymi zasadami oceniania, a także zaprezentowany układ treści, wzbogacony autentycznymi wypowiedziami gimnazjalistów, został opatrzoną komentarzem odnoszącym się do stosowania poszczególnych kryteriów, co umożliwi również wykorzystanie tego materiału w codziennej pracy nauczyciela¹⁸. W artykule przykłady zadań otwartych ograniczono do starej formuły egzaminu gimnazjalnego.

¹⁵ *Informator o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego od roku szkolnego 2018/2019*, s. 7.

¹⁶ R. Pawłowska, *Czytam i rozumiem... Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Kielce 2009, s. 34.

¹⁷ Na przykład w roku szkolnym 2002/2003 ukazał się cykl publikacji opracowanych w Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie związanych z przygotowaniem uczniów do części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego.

¹⁸ Zapisy podstaw programowych i informatory inspirowały twórców materiałów pomocniczych: sprawozdań i opracowań przygotowanych przez pracowników OKE w Krakowie. Dobrym przykładem wymienionych działań może być przygotowanie wielu biuletynów o charakterze dydaktycznym.

Przykład 1. Zaproszenie¹⁹

Temat: Zredaguj zaproszenie na wystawę fotograficzną pt. *Samarytanie XX wieku*²⁰.

Serdecznie zapraszam Panią/Pana na wystawę fotografii pt. „Samarytanie XX wieku”. Jej otwarcie nastąpi 21.05.2003 r. o godzinie 19.30 w Dworku Białoprądnickim w Krakowie.

Każdy będzie mógł obejrzeć zdjęcia oraz przeczytać artykuły o ludziach, którzy bezinteresownie pomagali innym.

Z poważaniem

Organizator

Firma A2

(tel. kontaktowy: 666-12-12)

Tabela 6. Kryteria oceny zaproszenia

Kryteria	Zasady przyznawania punktów	PKT	PKT
Realizacja tematu	Wskazuje adresata (nawet ogólnie), nadawcę (może być zbiorowy), jednoznacznie określa miejsce, czas (co najmniej dzień, miesiąc, rok) oraz cel. Dostosowuje wypowiedź do sytuacji komunikacyjnej (obecność elementów perswazyjnych).	0-1	1 Zgodnie z kryteriami za dopuszczalne przyjmuje się ogólne wskazanie adresata.
		0-1	1 Zastosowano zwrot <i>serdecznie zapraszam</i> , wyrażenie <i>z poważaniem</i> oraz w drugim akapicie podano informację o materiałach zgromadzonych na wystawie <i>artykuły o ludziach, którzy bezinteresownie pomagali innym</i> .
Kompozycja	Zachowuje spójność wypowiedzi.	0-1	1
Język i styl	Przestrzega poprawności językowej i stylistycznej (dopuszczalny 1 błąd).	0-1	1
Ortografia i interpunkcja	Przestrzega poprawności ortograficznej i interpunkcyjnej (dopuszczalny 1 błąd ortograficzny i 1 błąd interpunkcyjny).	0-1	1

¹⁹ Temat zadania i kryteria oceny zostały zaczerpnięte z arkusza *Człowiek nie narodził się sobie* opracowanego przez OKE w Krakowie.

²⁰ *Ocena zadań rozszerzonej odpowiedzi w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego*. Biuletyn informacyjny Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie, Kraków 2005.

Przykład 2. Opowiadanie²¹

Temat: Napisz opowiadanie z elementami opisu pt. *Mój pierwszy krok na obcej planecie.*

Droga w Kosmos była długa i męcząca. Omijając gwiazdy i lecąc w nieznaną, zapomniałam o przeszłości, ale bałam się o przyszłość. Gdy wylądowałam raketą na jakiejś planecie, cieszyłam się, że lot przebiegł bez większych problemów. Powoli wysiadłam, obawiając się o mój dalszy los.

Z przerażeniem postawiłam nogi na nieznanym gruncie. Gdy rozejrzałam się wokół, dostrzegłam, że oprócz mnie nie ma żadnej żywej istoty.

Planeta, na której wylądowałam, była niebieska z zielonymi odcieniami. Była bardzo duża. Postanowiłam się rozejrzeć i zwiedzić planetę. Po pewnym czasie moją uwagę zwrócił duży kamień. Był srebrzysty. Jego blask oslepił. Gdy podeszłam bliżej, bardziej się mu przyjrzałam i usiłowałam podnieść. Jednak był tak mocno przytwierdzony do gruntu, że nie zdołam tego zrobić. Oczarowana blaskiem kamienia poszłam dalej. W dali ujrzałam dziwną roślinę, której nigdy w życiu nie widziałam. Miała ona zielonożółte liście, skręconą łodygę, która wyglądała jak sprężyna i miała kolce na liściach. Była ona ładna, lecz każde jej dotknięcie kończyło się bolesnym ukłuciem. Wśród jej liści dostrzegłam małe żyjątko. Okazał się, że jest ich więcej, że tylko one żyją na tej planecie. Zdziwiłam się, gdy usłyszałam, że porozumiewają się oni za pomocą dziwnych sygnałów dźwiękowych.

Po jakimś czasie zmęczyłam się tym ciągłym chodzeniem i postanowiłam odpocząć. Myślałam o rodzinie, którą zostawiłam na Ziemi i zastanawiałam się, co robić dalej. Postanowiłam zostać na niej kilka dni.

Pewnego dnia, gdy siedziałam i podziwiałam gwiazdy, podszedł do mnie jakiś dziwny stwór.

– Kim jesteś? – zapytał.

– Jestem mieszkańcem Ziemi i przybywam tu aby poznać okolice – odpowiedziałam z przerażeniem. Nieznajomy wytłumaczył mi, że mieszka na tej planecie i że żaden ziemianin jeszcze go nie odwiedził, Zaprzyjaźniliśmy się.

Po pewnym czasie postanowiłam wrócić na Ziemię. Pożegnałam się z Nikim (tak się nazywał mieszkaniec planety). Dał mi kamień, który tak się spodobał, gdy zwiedzałam teren. Tylko on mógł go podnieść, Wsiadłam do rakiety i leciałam w kierunku Ziemi. Nie mogłam uwierzyć, że przeżyłam wszystko. Przygoda ta była tak fascynująca, że nigdy o niej nie zapomnę. Przypominać mi o niej będzie cudowny kamień, który stamtąd przywiozłam.

Tabela 7. Kryteria oceny opowiadania

Kryteria	PKT	PKT
Temat (0-6)		
Tekst we fragmentach jest zgodny z tematem (powinien się znaleźć fragment przedstawiający wydarzenia rozgrywające się na obcej planecie, może to być też Księżyc).	0-1	1

²¹ Temat zadania i kryteria punktowania pochodzą z arkusza *Śladami Ikara* wykorzystanego przez OKE w Krakowie do przeprowadzenia próbnego egzaminu gimnazjalnego w lutym 2003 r. Zachowano oryginalny zapis.

Znaczenie diagnostyki edukacyjnej dla procesu kształcenia

Kryteria	PKT	PKT
Realizacja tematu obejmuje: opis planety.	0-1	1 Opis planety, rośliny, żyjątko.
Nazwanie i scharakteryzowanie swojego stanu emocjonalnego związanego z postawieniem pierwszego kroku na obcej planecie.	0-1	1
Prowadzenie narracji w jednym czasie i w jednej osobie.	0-1	1
Świadome zastosowanie elementów wzbogacających formę wypowiedzi: funkcjonalne urozmaicenie narracji poprzez wprowadzenie dialogu, opisu przeżycia wewnętrznego. Opisu sytuacji, opowiadania unaoczniającego, plastycznego opisu, retrospekcji, poetyki snu, marzenia, formy kartki z pamiętnika, dziennika, listu... Uwaga! 1 pkt przyznaje się za wprowadzenie jednego z wymienionych elementów; 2 pkt przyznaje się za wprowadzenie co najmniej dwóch z wymienionych elementów.	0-2	2 Wprowadzenie dialogu i opisu przeżycia.
Kompozycja (0-3)		
Trójdzielna kompozycja z zachowaniem odpowiednich proporcji.	0-1	1
Właściwy układ graficzny.	0-1	1 Brak tylko jednego akapitu.
Spójność i logika tekstu (uporządkowanie wydarzeń dostosowane do koncepcji pracy zasygnalizowane między innymi poprzez zasygnalizowanie wskaźników zespolenia tekstu).	0-1	0 Wskaźniki zespolenia nie służą tworzeniu logicznego ciągu zdarzeń.
Język i styl (0-4)		
W pracy trafnie dobiera się środki językowe nie pojawiają się kolokwializmy, wieloznaczność, nieuzasadnione powtórzenie wyrazów). W pracy poprawnie stosowane jest słownictwo (pod względem znaczeniowym, frazeologicznym, fleksyjnym i słowotwórczym). Praca jest poprawna pod względem składniowym.	(0-3)	0 14 błędów językowych.
Styl jest funkcjonalny, dostosowany do sytuacji komunikacyjnej (obecność narratora, zastosowanie środków stylistycznych dynamizujących wypowiedź).	0-1	1
Zapis (0-3)		
Ortografia jest poprawna.		0 2 błędy ortograficzne.
Interpunkcja jest poprawna (dopuszcza się trzy błędy).		0 4 błędy interpunkcyjne.
	Suma	16

Należy podkreślić, że tworzenie zadań i zasad oceniania to proces, który podlegał zmianie i doskonaleniu w kolejnych sesjach egzaminacyjnych. Warto zauważyć, że w aktualnie obowiązujących zapisach kryteriów opowiadania dla klas ósmych doprecyzowano rozumienie aspektu twórczego, operując pojęciami elementy twórcze w opowiadaniu i twórcze wykorzystanie treści lektury²². Nowa koncepcja egzaminu ósmoklasisty, nadając wagę zadaniom otwartym, zmieniła perspektywę i uruchomiła twórczy potencjał i kreatywność uczniów²³. Toteż uczmy(się) rozwiązywać zadania otwarte krótkiej i rozszerzonej odpowiedzi. Ćwiczenie wnikliwego odczytywania poleceń – określenia zawartych w ich treści wymagań, warunków uznania odpowiedzi za poprawną, możliwości wyboru metody dochodzenia do odpowiedzi, określenia celu wykonanych czynności oraz możliwości różnych poziomów ich zrozumienia i realizacji przez ucznia uruchamia jego wyobraźnię i pomysłowość.

Zakończenie

Odczytywanie wcześniejszych zapisów we współczesnym kontekście zwraca uwagę na żywotność, siłę oddziaływania i użyteczność zaprezentowanych zadań, zapisów zasad oceniania czy materiałów dydaktycznych. Kolejne zmiany i tworzenie nowych koncepcji egzaminacyjnych uświadamiają nam dążenie twórców do poszukiwania syntezy i spójnego opisu poszczególnych elementów systemu egzaminacyjnego.

Bibliografia

- Bańkowska E., Mikołajczuk A., *Praktyczna stylistyka*, KiW, Warszawa 2003.
Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., *Tekstologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
Klus-Stańska D., *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2010.
Niemierko B., *Diagnostyka edukacyjna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2002.
Pawłowska R., *Czytam i rozumiem... Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 2009.
Szaleniec H., Szmigel M.K., *Egzaminy zewnętrzne*, Zamiast Korepetycji, Kraków 2001.

²² Wypowiedź o charakterze twórczym zwraca uwagę na funkcjonalną narrację, urozmaiconą fabułę, elementy twórcze, takie jak: opis, charakterystyka bohatera, czas akcji, miejsce akcji, zwrot akcji, punkt kulminacyjny, dialog, monolog, retrospekcja.

²³ Egzamin próbny i pierwszy egzamin ósmoklasisty (w 2019 r.).